

ЧИНГИС ХААН

Түрүүч нь V нүүрт

Судсавэр нь лүглих цус нь буцалж Сүнс нь зайлсан үхэх буюу Хүний амийг залтисан тэрээр Хөрстөд тасрах амьгүй болж тарчилна Хаан бээр мөн тэр тарлан бүй Хан улсын Чан Чун бомбо харан сууна Улсын эзэн хавны дохионоор Ухаантан маргн эсгий дээр завилж Асрын эмнэ цөвихийн зайнд гайхсаар Агуу бодлоо хөврүүлэн сүнча Ганэт гадва нам гим болж Гурент үлсэн цэргийн номхрон Хүрмст Тэнгрийн тэмдэг болон нар хиртэж Хүр бороо буух аянга цахилгаан нийтийн Аадар борсны үар үүл тэнгрийр бүрхэн Салхи шүүрдэгэн Асар майхан ч тогтохго баин Салтуу аллад тэнгэр дуулгарч аянга буув Аюулт дайны ил мэт аянга нигэн буухад Алаа биенэй сэргээд алдас хүйдэс хуруна Тазижолзян гайхах Чан Чун бомбо ч хэрээ мэдэж Тэнгрийр тааллыг бишэн мэлэрв Ухшүүгийн хутаг гэж бий эсэхийг Унан голоосын горьдсон хаан бээр асуу Ухшүүгийн хүчинийг хүйтгэн аяргашсан бүтээж Алд бие алтав улсын минь күнхүүлж ал гэв гэнэ Хаан хүн мөнхжир хөвчин ульс нь батжик Хөрөвийн ашиг эзэгээрдэл цаламдан сух гэнэ Улсын эзэд болсон лус савдлууд минь, Унан хэлэв уу, та нар? Насын эзэгээрд Нартад үлдэх аяргийг гэж үү? Чан Чун бомбо ч Чанга дугарах ч арга тасрав Нартад явахын хөгжлийн замаас биш Насан мөнхжир хутагт гэжүүгий... Найдан итэж хүлэн сүснэн ханд Насан хүйтгэн мөнхжир аяргашсан гэж үүрэв Найданын горьдлогыг нь таслан Найр тавилгүй үнэндээ нь үгүүлэв Нарт хорвоод насалыг гэвч Насын эзэт үүх нь үнэн Долоон голот гэлээ ч Домог болохос цаашгүй Галын дэл мэт цоролзовч Ганц нь наслас нь үнэн Монгол хүн морин залватай шиг Мөнхжийн үйл үүгүй гэнэм Насны адарт ойртсон Настан хүн харгадахаас биш Хөрөвийг эзэлж хуван хүн этэл Хэрэвч, етэл өвөг л байвал Аладар нэрэндээс түүртсан Азай бурдал өвөг л юмсанж Гэсэн хадий ч дэлхийг донсогч гэдэгт Хэн бүгчай ч эргэлзүүгийн нь үнэн юм. Алт мянган, эдүй малгаж шүнгүүтгэй Ариягдаас амирилгуулж л хичээчиний нь Сайн санаанын үзүүрт тус гэдэгт Сайхы настан санан санаа амрах шиг болов Энэ хорвоод эзэн гэж ганц л байж Энхийнхийн орон болж енэ холд дэлгэрэг Дайн дакин гэж үүгүй болог Дэйдэй амынтын зоо нь тэндийн Хөх тэнгэр дуудах цагт Хорвоогийн салхийн дээр ч, цаг меч ч Хувь тавилангэр байхыг Хавантан та эрхбий болгоном зээ Дээрхүү хөх тэнгэр дуудахад та бид хөрч б дээрээс зөвлөх тавилангэр дагаж халин одоо Эзэн хан нь байж эшигт найрч байж Энэ наслын буяан нүглээз адилхан дэнслүүлнэ

V бөлөг

Энэ наслын оны жилүүд

Энгэгт урсац голын ус мэт ч

Тэмүүжин-Чингисийн сүүчийн шөнө

Сүнс сүлдээ хүлээн л суух хан бээр Сүүчийн үгийг нь сонсох гэх байжээ Энэ наас алтгаа хорвоог донсоглож явлаа гэж Энгэгт дурсах алдараа дурсан суулаа Хаан яваха суулгийн шине ч гэлээ Хүйлран дэлхийн нөхрүү хүнтэй салхи Хөрөвийг донсоглож бийг бүхүү бүхий Хол ойрлыг хөгжссөр байх бүхүү Насан багадав бусидын эрхийн явж Нартын хамгийн эрт танхын явлаа Онон голоо хөвөнөн вед уруу нүхж Олон ч жилийг үзэн хорсон болээ Баяатар эцийн ширийг хатах гэж Багажан хүхэд ч гэлээ, эрэлж л явлаа даа... Хөрөвийг цаглашгүй Хориоджон насанчдаа ухаарсан билээ Атгасан гар мэт баржмын Аанд нөхжин андгийн ихэвчдээр Амнаасад бүсэнгээхээ Хөм насас ч алдахар аазаа сорьж явлаа Газар дэлхийд ганц л эзэн байх ёстойг Гарцаагийн ойлгох авсан минь улан билээ Хөрөвийг дэлхийг хатуу гаралаа л атгах ёстойг Холчир бага насанасаа ухаарсан билээ Хөвчин улсадаа хойртын эзэн нь Хотол олондоо хан нь болж Холд дурсагдаа эзэн нь болж Хөх тэнгэрээ боол нь болж явлаа Худал хуурмагийг эс тэвчин Чигүү шударыг эрхэмлэн явлаа Чин үнэнчэр явсныг нь харин Хойчин андаа болгож явлаа Аливааг сэцэхдээ Аль хольг бодож явлаа

Анд нөхжийн үнэнч сэгтэгээйг Амьдаа дээдэлжээ явлаа Дайсан ч гэлээ үнэнчийн нь түн Дархан эрхээр хөхилж явлаа Буруу номтон ч байж эрэлхийг нь Буудасаа харин онцлог явлаа Ташкент Бухара, Нур хот баглад Газрын хөрсөнөөс арилжсан адил болж Отэр хотын хорт явуултыг Ойт өршөөлүүг гэсэгжсан билээ Араван хар нүйтгүүгүйдээс Ала биеэ алдажын ойлгуулсан билээ Ахуй төрөө мандулахгээ Ала биеэ чилэж явлаа Албадаа би тэдийг шахагай ч Ари минь үнэнчэр явсан зон олон минь Хөх тэнгэрийн хүчин дор би бэрж Хөвчин улсаа хин зондоо жаргаасан билээ Унзин хүлгэ морь олон ч Үүрд нөхрөлхөө анд хөвөр гэнээ Уйнин үед олонд шунах нохoid Уүлэн цоорхойгоор ч бас ухуу эхээз Менх бус эхийн харин Менх тэнгэр л мэдхэг аягуу Монгол улсас бадраас гээн нь Менхрөх харин тавилантай гэнэм Их засгийн хөнгөн ч бай Энгэгт адлагдаж наасыг барна Ирмүн явж их үйлсийг эрмэлзээзд Энэ нас ч ахар ажээ Хөрөвийг өртөнцийг би эрхэндээ оруулж Есэн хөлт цаганаа туягуудаа сэгдүүлж явлаа Энгэгт тогтолцоу хувь цаазсаа одоо Энэ биеөрчилж эс чадна Хааны цээс эдгээж Харц ардын цээс боллоо Усны урсгалыг эргүүлэхгүй шиг Урьдын амьдралдаа би бэрж өөрнүүлж эс чадна Нарын багийн анд Жамхуяа Удаа дараа өршсөх л явлаа Энэ насандаа эзэлж хөргөлжсан минь өчүүхэн Эндээс одохдоо эзэлж хөргөлжсан минь өчүүхэн Энэ наслын дээрхийн хувь цаазгүй ч Хааны алдар өндөр ч хүнд юмсанж Харцины тавилансаас гэр юмсанж Насан багадаа зүүсэн дөнгөж би Насан туршдаа зүүсэн явж би Түмэн олонко жартасаа гэрж би Толыт зүрхэдээ шиншил зүтгэж явжээ, би Насны алдаг ухын хөгжлийн чоно би бэрж Нартад үлдэх ур садтаа юу захиж? Намайг хүрээлжсан зон болдоо Найр тавыг одоо юу хэлж?

* * *
Анирүүдийг дайд дэлхий хярж Амгаланы цоочоо чимээ ч үүгүй Альсийн алсад дээд ханын үзэж Араас нь улах хүн ч үүгүй мат

VII бөлөг

Үд хэвийн цагт хаан нөхрөлхөөд нь Үүрээр довтголтой ирсэн Үр сад, үнэнч жанжид нь хүрээлэн утав Үрд одохбоо соодуулж ийнхийн хан ч сэргээв Дайн дэжинийг амар амгалан оршиж бол Эдэлхий дэхнаваа амар сунуа гэвэл Дайтаж эзлэн нээн гар ганидзижасаа веф замгийг Даан ч хожимийн бинийг бүлэгтэйн билээ Тэнгэр хан хэлж одоо тулд Тэндээс дайхах зарлиг ирэхийг Мөнх тэнгэрийн хүчин дор одоо Мөнхрэн ях төрөв тавилантай болос Тэртээ тэнгэрийн алсад одоод Тэнгэрийн эзэн болно би Түмэн олонко жартасаа гэрж би Тэндээс хүрхж болно би Мөнх хөх тэнгэрийн таалбар хан болсон би бэрж Мөнхрэн үлдэх тэнгэртэй халин одсу Ертөнчийн хамгийн таниулсан Чан Чун бомбо Ен Пин даа сүмэрээ шавилан улдаг Даасын бомбо Чан Чун настны Дэнгийн гэрээл мэт амь нас минь Дэндүү хөвэг эзэн болж юмсанж уу Дэргэдээс өрчээ хураах цаг болсон юмсанж уу Атав таван тэнгэрийн үүрэг эс тэйлан Арагт зурхайчүүрыг нь битгүүж нүүв Аху насандаа эзэлэгүй жаргалийг Тэнгэргийн очоод ч адэлэхийг сэхээрээжээ Тэнгэртэй хальгын явсан Тамгүүчин Тэртээх замаасаа буцан эргэж Тойрон суух хөвгүүдээ ширтэн Тойнгүй айласнаа одоо л ухаарв

Зохиогч Беларусь улс, Печи хот, цэргийн албан дэхийдаа 1964-12-02-нд эхэлж 2011-12-02-нд Франц улс, Канн хотын дүүрэгээснэгийн нь С.Батбилэг түүлэх жилийн велийн эдэг сарын 15-нээ хөрөүүлж дүүсэв.

